

Prof. Dr. Ali Murat YEL / Peşin Hüküm Suçlarının Kaynağı Olarak Medya

Peşin Hüküm Suçlarının Kaynağı Olarak Medya

Ali Murat YEL*

Herhangi bir suçun tüm dünyada üzerine hemfikir olunabilecek tarzda tarif edilmesi zordur. Özellikle de “nefret” gibi bireyden bireye değişen ve üzerine ittifak edilmesi oldukça zor olan öznel bir kavramla birlikte tarif edilmesi her zaman itirazlara maruz kalacak bir tanım olacaktır. Ama genel olarak nefret suçu, mağdurun belirli bir sosyal, etnik veya dini grup üyesi olmasından dolayı ön yargılardan kaynaklı bir suç olarak tarif edilebilir. Buradaki ön yargı daha çok mağdurun ait olduğu din, etnisite, milliyet, konuştuğu dil, toplumsal cinsiyet, engelli olması veya fiziki görünüşü gibi kolayca peşin hüküm verilebilecek bir özelliğine işaret edebilir. Bu sebeple zaman zaman da “peşin hüküm suçu” (bias-motivated crime) olarak da adlandırılmaktadır. Ama suçun işlenmesi tarihsel olarak değişimi ve kültürler arasındaki farklar da göz önünde bulundurulursa bu tür suçların “kültürel inşa” sürecinden sonra ortaya çıktıkları da söylenebilir. Yani, farklı tarihsel dönemlerde ve farklı kültürlerde kimin kime karşı hangi normlar ve değerleri bahane ederek neden böyle bir suç işlediği farklılık gösterecektir. Dolayısıyla bu suç, ceza hukuku kapsamına giren diğer tüm suçlardan ayrılmaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken husus, mağdurun suçu işleyene karşı herhangi bir tahrik veya kışkırtması söz konusu değildir. Hatta birbirlerini daha önce hiç görmemiş bile olabilirler. Dolayısıyla her ne kadar belirli bir gruba karşı duyulan nefret olsa bile o nefretin altında yatan unsurun da ön yargı olduğundan hareketle nefret yerine ön yargı veya peşin hüküm suçları denilmesi daha uygun olabilir.

Aslında nefret kavramı daha ayrıntılı olarak ele alınırsa bu tür suçlardaki temel motivasyon daha iyi anlaşılabilir. Mesela Gazeteci Andrew Sullivan, nefret şiddetine maruz kalıp hayatlarını kaybedenlerin haberlerini yaptıktan sonra nefret duygusu üzerine şu düşüncelerini paylaşır: “Aşkın farklı çeşitleri olduğu gibi nefretin de sıradan olanı ile daha karmaşık olan çeşitleri vardır. ... Korkan nefret

*Prof. Dr., Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümü, alimuratyel@marmara.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2176-9199 DOI: 10.37679/trta.1125188

vardır ve baştan ayağa hakir gören nefret vardır; iktidarı ifade eden nefret vardır ve zayıflıktan gelen nefret vardır; intikam vardır ve kıskançlıktan gelen nefret vardır. Bir zamanlar aşk olan nefret vardır ve aşkın tuhaf bir ifadesi olan nefret vardır. Ötekinden nefret vardır ve bizi en çok bize hatırlatan şeye karşı duyulan nefret vardır. Zalimin nefreti vardır ve kurbanın nefreti vardır. Yavaş yavaş ama sürekli yanan bir nefret vardır, solup giden nefret vardır, bir bomba gibi infilak eden nefret vardır ve hiç ateş almayan nefret vardır” (Sullivan, 1999, s. 54). Eğer nefretin bu kadar değişik ifadeleri göz önüne alınmazsa nefret suçlarını anlamak da zorlaşacaktır. Belirli bir etnik gruba ya da dine mensup kişilere karşı işlenen bu tür suçların mesela, korkudan mı yoksa endişeden mi kaynaklandığı kolayca tespit edilemeyecektir. Nefret suçlarının temel motifi olarak “öteki” ya da bilinemeyene karşı duyulan korku olduğunu iddia etmek bir çeşit kolaycılık olacaktır. Kendimize benzemeyen ya da bize en çok benzeyip bizden olmayana karşı nefret duymak aşırı bir tepki olabilir. Korkudan ziyade endişenin hâkim his olması kişiyi ancak tedbirli olmaya yöneltebilir. Sullivan gibi nefret duygusunun şiddet, suç unsuru olması, yargı sürecine dâhil olması gibi durumlarla ilgili olarak ele alınmasının duygunun bizzat kendisinden kaynaklanan irrasyonel, makul ve mantıklı olmaması gibi özelliklerinin göz ardı edilmesine sebep olabilir. Belki de bireyin ait olduğu grup onu bu tür saldırılara karşı korunaksız hâle getirebilir. Bir başka deyişle, kişinin Katolik veya Müslüman olması, ten renginin koyu olması veya biyolojik veya toplumsal cinsiyetinin belirli bir kategoride olması ona karşı işlenen suçların daha “normal” karşılanıp teşvik bile edilmesine sebep olabilir.

Eğer nefret duygusunun motif olduğu suçlarda korku hissi de mevcutsa o zaman psikolojide genel olarak korkulan şeylerin sonuna ilave edilen -fobi takısı ile yeni tür tavır, davranış ve tutumlar da söz konusu olabilir. Gerçi korku, dışarıdan gelebilecek herhangi bir tehlikeye karşı verilen tepkidir. Ama kaygı dış dünyada var olmayan veya zamansal olarak yakında olmayan şeyler veya olaylara karşı duyulan endişe olabilir. Bunların dışında tasnif edilebilecek “fobi” tepkisi, bireyin çoğu zaman farkında olabileceği ama kaygıların yönlendirmesiyle çoğu zaman vehim, sanrı, kuruntu veya vesvese ile belirli nesnelere, olaylar veya fikirlere karşı orantısız bir biçimde hissedilen duygulardır. Bireyin farkında olabileceği husus, bu şiddetli ve makul sebeplerle açıklanmayan korkunun aslında kendisinden kaynaklandığı ve korku duyulan nesnenin çok da önemli bir rolü olmadığı gerçeğidir. Ama muhtemelen geçmişinde edindiği bir tecrübe veya kulaktan dolma önyargılar neticesinde birey bazı şeylerden korkabilir. Bu tür korkuların başında hayvanlardan, yükseklikten, kapalı - karanlık yerlerde kalmaktan, uçağa binmekten veya ilaç enjeksiyonundan korkma gelebilir. Bu tür korkuların tedavileri psikolojik olarak altta yatan kaygılarla yüzleşme ile mümkün olabilir. Ancak zenofobi gibi genel olarak yabancılardan korku ve özelde belirli ırk (Turkofobi veya Rusofobi) veya

din (İslamofobi veya Hıristiyanofobi) mensuplarına karşı duyulan korkunun temelinde çok daha derin kaygılar vardır. Bireyin kendi öznel tecrübeleri sebebiyle bazı şeylere korku duyması nispeten anlaşılabilir. Ama bir grubun kolektif olarak bir başka gruba karşı geliştirdiği korku tarihsel ve kültürel sebeplere dayanabilir. Böyle bir korkunun hâkim olduğu kültürün içine doğan bireyler de bunları sorgulamadan kabul etme eğilimindedir. Bir de bu tarihi-kültürel korkular modern dönemin bireyleri en çok etkileyen aygıtı medya eliyle daha da derinleştirilmesi ve sorgulanmalarına izin bile verilmemesi artık genel kabul gören bir hakikattir.

İçinde yaşadığımız çağı tek bir kavramla adlandırmaya çalışsak herhâlde en uygun kavram “medya çağı” olacaktır. Zira günümüzde bireylerin büyük bir kısmı çevrim içi olarak kendilerine sunulan “medya metinleri”ni tüketmektedir. Bu açıdan bakıldığında “streaming society” (internet üzerinden kesintisiz yayın toplumu) kavramı medya metinlerinin üreticisi ve tüketicisi açısından teferruatlı bir biçimde incelenmelidir. Tarihin hiçbir döneminde insanların sadece bilgi kaynağı değil aynı zamanda onların zihniyetlerini ve ideolojilerini de belirleyip şekillendiren bir medya, artık bireylerin nasıl giyinip ne yediklerinin çok daha ötesinde onların nasıl düşüneceklerini bile belirlemektedir. Hele dijital platformlarla küresel bir iktidarı ele geçiren medya, pek çok mecrada eski korku ve endişeleri besleyip devam ettirdiği gibi istediği anda yepyeni tavır ve tutumları da geliştirmeye gücü yetmektedir. Aynı anda birkaç mecrada bir operasyon ile bireylerin algıları değiştirilebildiği gibi istenilen başka bir yöne de evrilebilir.

İslamofobi konusunda yapılan araştırmalar genel olarak Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam’ın ilk ortaya çıktıkları dönemde her dinin kendisinden sonra geleni hurafe ve batıl inanç olarak nitelemesinin günümüze kadar gelişinden bahsedilir. Müntesiplerini kaybetmeme adına ilk dönemlerde diğerlerini kötüleme ve karalama kampanyaları düzenlemiş olabilirler. Fakat iletişim araçlarının bugüne nazaran oldukça kısıtlı olmasından dolayı ve genellikle hâkim unsurların kendi bünyelerindeki diğer dinlere nispeten toleranslı davrandıkları söylenebilir. Ancak Francis Fukuyama’nın “Batı’nın eşsizliği” veya Samuel Huntington’un Batı’nın kendi varlığını sürdürdürebilmesi için ihtiyaç duyduğu bir “öteki” olarak bir dinin konumlandırılması önceki çağlarda akla bile gelmeyecek tavrıydı. Günümüz medyası ise bir kültür endüstrisi aracı olarak aslında var olmayan bir hususu varmış gibi gösterebilir veya olan bir şeyi de kendi istediği gibi manipüle edebilir güce erişmiştir. Yakın zamanda Amerika Birleşik Devletleri’nde yapılan bir medya izleme araştırmasında belirli bir partiye mensup bireylere bir ay süreyle başka bir kanal izlettirilmiş ve sonuçta onların gerçekler, olaylar hakkındaki algıları ve genel anlamda siyasi görüşlerinde bir değişim gözlenmiştir (Broockman ve Kalla, 3 Nisan 2022). Medya, elindeki bu gücü neden belirli grupların düşmanlaştırılması ve her türlü saldırı-

ya karşı savunmasız hâle getirilmesi için kullanılmaktadır? Bir televizyon kanalının belki maddi menfaati sebebiyle belirli bir siyasi görüşü ya da ideolojiyi desteklemesi kabul edilmese de anlaşılabilir. Ama kendisine İslam gibi bir dini seçmesi ve Müslümanları hedef hâline getirmesinin altında yatan sebepler üzerinde çok durulmamaktadır. Artık klasik bir giriş cümlesi hâline gelen 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra medyada bu yönlü açıkça karalayıcı yayınların arttığı gerçekten de görülmektedir (Poynting ve Perry 2007; Tamdgidi 2012; Borell 2015; Moore, Mason, Mathew ve Lewis 2008). Ama bu yayınların temelinde İslam dininin ve dolayısıyla da Müslümanların dünyanın her bölgesinde kendilerinden olmayanları dışladıkları ve daha da önemlisi Batı'nın ulaştığı demokrasi seviyesine asla ulaşamayacağı savı yer almaktadır. Yani, İslam dininin diğer dinlere tahammül edemediği gibi bir görüş artık tüm dünyada yaygınlaşmıştır. Bunu desteklemek için de Müslümanların karıştığı terör eylemleri referans olarak gösterilmektedir. Hatta yakın zamanda bir New York metrosunda gerçekleşen yolculara rastgele silah atışı yapılan eylemde bir televizyon kanalı olay yerinde canlı yayın esnasındaki Twitter mesajına metin olarak "antiterör masası bu saldırının klasik terörizm olmadığı kanısındadır." görüşünü yansıtabilmiştir

(<https://twitter.com/CBSNews/status/1513888010865197068?s=20&t=IEXmQfXVzk63G4uw-o9ACQ>)

Bu görselde aslında izleyicilerin bilinçaltlarına 13 kişinin yaralandığı bir suç eylemi haberi verilirken muhtemelen failin beklenildiği gibi koyu tenli ve yüksek ihtimalle bir Müslüman olmadığı mesajı verilmektedir. Zira "klasik terörizm"de

failler Batı dışından gelerek bu tür eylemleri gerçekleştirirler ve onların hassas demokratik değerlerine zarar vermeye çalışırlar. Bu son örnekte eylemi gerçekleştiren bir Müslüman olmamasına rağmen böyle bir algı operasyonu yapılıyorsa hele eylemcinin koyu renkli bir Müslüman olması durumunda olayın abartılarak kolayca Müslüman düşmanlığı, karşıtlığı ve nefretine dönüştürülebilirdi. Böyle bir siyasi kültürde yetişen bireyler de “öteki” denilerek dışlanan gruplara yapılacak her türlü saldırıyı ve ırkçılığı farkında olmadan içselleştireceklerdir. Okulda, iş yerinde ve sosyal ortamlarda kendileri bizzat faili olmasalar da şahit oldukları olayları “normal” karşılayacaklardır. Eğer normal karşılamak bu dezavantajlı grupların maruz kaldıkları saldırıları hak ettiklerini düşünme boyutuna geçerse artık kendileri de saldırgan konumuna geçmişler demektir. Sosyal düzenlemenin haklar ve imtiyazlar bağlamında bu şekilde bazı biyolojik, etnik, cinsel ve kültürel aidiyetlere göre bir hiyerarşi oluşturması “modern” veya “kültürel ırkçılık” olarak anlaşılabilir.

Müslümanların ötekilere karşı tahammülünün olmadığı ve her zaman saldırgan bir tutum içerisinde oldukları özellikle medya tarafından o kadar işlenmiştir ki artık Müslümanların maruz kaldığı saldırganlıklar sıradan bir olaymış gibi ele alınmaktadır. Mesela, 1947 yılında Hindistan ve Pakistan’ın siyasi olarak ayrılmasından sonra anlaşma sağlanamamış bir bölge olan Keşmir iki devlet arasında bir sorun olmaya devam etmektedir. Gerilimin zaman zaman tırmandığı bu anlaşmazlıkta özellikle Hindistan içinde kalan Müslümanlar sürekli bir taciz altında kalmaktadır. Medyada bu saldırılar olağan birer olay gibi yer alırken başörtüsü gibi temel haklarının tanınmaması bile önemsizleştirilmektedir. Hindistan, çoğunluk Hindu olan halkını siyasi ve ekonomik sebeplerle medya aracılığı ile ikna ederken elinde bulundurduğu Bollywood denilen sinema sektörü ile geri kalan dünyayı da özellikle Keşmir üzerine yaptığı filmlerle (mesela, *Roja* (1992), *Sarfarosh* (1999), *Mission Kashmir* (2000) ve *Sikandar* (2009) Müslümanları terörist gibi gösterme algısını rahatlıkla yaygınlaştırabilmektedir. Hindistan, Pakistan veya Keşmir’i hiç tanımayan birisi bu filmlerde “gözlerine siyah sürme çekmiş Müslüman erkek terörist” ile başörtülü kadın “öteki”ni rahatlıkla tanıyabilir. Hele tek yanlı anlatımıyla *The Kashmir Files* (2022) filmi izleyen herkes nüfusun çoğunluğunu oluşturan Müslümanların Keşmir’in Pakistan’a bağlanmasını istemelerinin terörizm olduğuna ikna olabilir. Düşük bütçeli ve tamamen hayal ürünü olan bu filmi Narendra Modi başbakanlığındaki BJP iktidarının çok beğendiği görüşü sosyal medya mecralarında yayılınca filme ilgi artmıştır. Kısa bir süre içerisinde Hindistan’da yaşayan Müslümanlar için hayat oldukça zorlaşmış ve filmin algılar üzerindeki etkisi gözle görülür hâle gelmiştir.

Küresel olarak Müslümanların Batı değerlerine uyum sağlayamayacağı algısı her-

hâlde en çok İsrail devletinin işine yaramaktadır. Başka dinlere tahammül edemeyen ve demokrasi karşıtı Müslümanlar, Yahudilere ve dolayısıyla da İsrail devletine karşı çıkmakta ve güya barış içinde yaşayan masum insanlara terör eylemleri düzenlemektedir. Dijital platformlarda tüm dünyada izlenen İsrail yapımı dizilerden mesela, *Tehran* (2020), *No Man's Land* (2020) ve *The Girl from Oslo* (2021) hemen hepsi Müslüman karakterleri terörist olarak göstermektedir. Ama İsrail dizilerinin içerisinde belki en çok izlenmiş olanı *Fauda* (2015) üç sezon boyunca izleyenlerine “Müslüman teröristlerin masum Yahudi halka hayatlarını ne kadar zorlaştırdığı” fikrini empoze etmiştir. Sürekli tehdit edildiği algısıyla İsrail devletinin kendi topraklarını savunmak isteyen Filistinlilere karşı saldırılarında kendisini haklı göstermeye çalışmaktadır. Bu dizileri izleyen dünyanın farklı bölgelerindeki herkes İsrail devletinin haklı olduğuna inandırılmaktadır.

Mağdurların da suçlu olarak algılandığı “ikincil mağduriyet” (secondary victimization) durumu daha çok medyanın etkisiyle saldırıya maruz kalmış bireyler tekrar suçlanabilmektedir. Nefret ya da peşin hüküm suçlarında mağduru koruması beklenen güvenlik güçleri ya da yargı organlarının mağduru suçlaması bu grupların devlete olan güvenini sarsmaktadır (Awan ve Zempi 2020, s. 139). Kadına karşı şiddette medyanın kullandığı dil suçun ele alınışında farklı bir yol izlenmesine sebep olabileceği gibi İslamofobik nefret suçlarında da mağdurun kendisini suçlu hissetmeden adli mercilere müracaat edip edemeyeceğini belirlemektedir. Kadınların giydikleri kıyafet veya günün hangi saatlerinde dışarıda olup olamayacaklarının tartışılarak suçlanabildiği bir ortamda dünyanın başka bir yerinde Müslümanların gerçekleştirmiş olabileceği bir eylemden ötürü hiç ilgisi olmadığı hâlde sadece Müslüman olma ortak paydası sebebiyle ayrımcılık, şiddet ve tacize maruz kalan bireylere güven telkin etmek de öncelikle devletlere düşmekte ve sonra da medyanın kullanacağı dile dikkat etmesi beklenmektedir. Ön yargı ve ayrımcılık artık ailede veya okul gibi arkadaş çevrelerinden ziyade medyanın baskın bir şekilde gündelik hayata müdahale edip bireyleri etkilemesi sonucu öğrenilmektedir. Dolayısıyla, İslamofobi, yabancı düşmanlığı, İslam karşıtlığı veya bunların sonucu ortaya çıkan nefret suçlarıyla mücadele sadece aile içinde ve okulda verilecek eğitim yoluyla yetersiz kalacaktır.

Kaynakça

- Awan Imran ve Irene Zempi (2020). *Islamophobic Hate Crime: A Student Textbook*, Oxford ve New York: Routledge.
- Borell, Klas (2015). “When is the Time to Hate? A Research Review on the Impact of Dramatic Events on Islamophobia and Islamophobic Hate Crimes in Europe”, *Islam and Christian–Muslim Relations*, cilt 26, No. 4: 409–421.

- Broockman, David ve Joshua Kalla. (2022). "The Manifold Effects of Partisan Media on Viewers' Beliefs and Attitudes: A Field Experiment with Fox News Viewers." *OSF Preprints*. April 1. doi:10.31219/osf.io/jrw26, Erişim Tarihi: 16 Nisan 2022
- Moore, Kerry, Paul Mason, Justin Matthew ve Wren Lewis, (2008). "Images of Islam in the UK: The Representation of British Muslims in the National Print News Media 2000–2008", Cardiff University, <http://orca.cf.ac.uk/53005/1/08channel4-dispatches.pdf> Erişim Tarihi: 8 Nisan 2022
- Poynting, Scott ve Barbara Perry, (2007). "Climates of Hate: Media and State Inspired Victimization of Muslims in Canada and Australia since 9/11", *Current Issues in Criminal Justice*, cilt 19, No. 2: 151–171.
- Saleem, Muniba, Sara Prot, Craig A. Anderson, ve Anthony F. Lemieux, (2017). "Exposure to Muslims in Media and Support for Public Policies Harming Muslims", *Communication Research*, cilt 44, No. 6: 841–869.
- Sullivan, A. (1999, 26 Eylül). What's so bad about hate. *NY Times Magazine*, ss. 50–57, 88. <https://www.nytimesn7cgmftshazwhfgzm37qxb44r64ytbb2dj3x-62d2lljsciyyd.onion/1999/09/26/magazine/what-s-so-bad-about-hate.html> Erişim Tarihi: 17 Nisan 2022.
- Tamdgidi, Mohammad H. (2012). "Beyond Islamophobia & Islamophilia as Western Epistemic Racisms: Revisiting Runnymede Trust's Definition in a World-history Context", *Islamophobia Studies Journal*, cilt 1, No. 1: 54–81.